

Nr 176.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående understöd till upprättande och underhåll av särskilda boksamlingar för fortsättningsskolor samt för vissa till yrkesundervisningen hörande läroanstalter; given Stockholms slott den 4 mars 1921.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

B. J:son Bergqvist.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 4 mars 1921.

Närvarande:

Statsministern VON SYDOW, ministern för utrikes ärendena greve WRANGEL, statsråden ERICSSON, DAHLBERG, MURRAY, ELMQUIST, MALM, BERGGVIST, HAMMARSKJÖLD, EKEBERG, HANSSON.

Departementschefen, statsrådet Bergqvist anförde härefter:

De skolbibliotek, som genom riksdagens beslut år 1912 angående understödjande av folkbiblioteksväsendet bereddes förmånen av stats- Understöd till upprättande och underhåll av sär-

Bihang till riksdagens protokoll 1921. 1 saml. 148 häft. (Nr 176.)

skilda bok-
samlingar för
fortsättnings-
skolor samt
för vissa till
yrkesunder-
visningen hö-
rande läro-
anstalter.

understöd, voro, bibliotek vid egentliga folkskolor, högre folkskolor kommunala mellanskolor, folkhögskolor och småskoleseminarier. De då icke slutgiltigt organiserade fortsättningsskolorna blevo däremot icke delaktiga av denna förmån. Vid anmälan inför Kungl. Maj:t av omförmälda ärende (prop. nr 179/1912) uttalade emellertid dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet, att om framdeles fortsättningsskolan i vårt land kunde komma att erhålla en vidgad uppgift och en kraftigare utveckling, särskilda åtgärder torde bli va nöden för skolbibliotekens förstärkning med sådan litteratur, som vore erforderlig för fortsättningsskolans verksamhet. Då nu genom 1918 års riksdagsbeslut om upprättandet av praktiska ungdomsskolor en fast organisation av fortsättningsskolan kommit till stånd och därjämte åtskilliga yrkesbestämda skolformer genom samma beslut tillkommit, synes det mig foljdriktigt att nu till prövning upptaga frågan om beredande av statsunderstöd till bibliotek jämväl vid dessa skolor.

I detta ämne föreligger en den 13 november 1920 dagtecknad, av skolöverstyrelsen hos Kungl. Maj:t gjord framställning, vars huvudsakliga innehåll jag anhåller att få här återgiva.

Efter att inledningsvis hava betonat, hurusom, när det gäller dessa för mognare ungdom avsedda skolor, skolbibliotekens oumbärlighet som komplement till den i skolan lämnade undervisningen framstår med särskild styrka, yttrar sig överstyrelsen först angående frågan om beredande av statsunderstöd åt bibliotek för *fortsättnings-skolor*.

Bibliotek för
fortsättnings-
skolor.

I stadgan den 16 september 1918 angående fortsättningsskolan framhäves kravet på självverksamhet i uttryck, som tydligt ange, att elevernas fostran till fria bokliga studier måste få ett betydande utrymme i dessa skolor. När det gäller undervisningen i modersmålet, säges uttryckligen syftet vara »att bereda lärjungarna tillfälle till läsning av goda, i främsta rummet svenska författare och därigenom giva näring och lyftning åt deras tanke- och känsloliv, odla deras smak samt väcka deras intresse för bildande läsning». De fria studiernas betydelse framhäves också genom föreskriften om att tillfälle bör beredas lärjungarna att under skolans ledning organisera sig till mer eller mindre självstyrda kamratliga sammanslutningar, däribland även läsecirklar.

Av dessa redan i berörda stadga framlagda riktlinjer för fortsättningsskolans verksamhet framgår, att det för dennas behov oundgängligen kräves ett bibliotek, innefattande såväl skönlitteratur som facklitteratur i skilda ämnen, lämpad för det åldersstadium, som fortsättningsskolan avser, och att detta bibliotek ej bör begränsas till de läroämnen, som äro upptagna på skolans schema. Därvid synes

ej minst vikt böra läggas vid ett någorlunda rikhaltigt referensbibliotek, upptagande en vald samling uppslagsböcker. En ej oviktig del av den fostran till självstudier, som fortsättningsskolan bör söka att bibringa sina elever, synes nämligen vara den handledning i bruket av viktigare enkla uppslagsböcker, som för det stora flertalet elever är nödvändig, om de någonsin skola kunna vinna vana att handskas med böcker.

Fortsättningsskolans uppgift i här nämnda avseenden är givetvis ej artskild från folkskolans, utan den har endast att bygga vidare på den grund, som lagts under de tidigare skolåren. Den litteratur, som erfordras, sammanfaller därför också delvis med den, som behöves redan för folkskolornas bibliotek. Under sådana förhållanden synes lämpligast att ej skapa helt nya bibliotek för fortsättningsskolorna utan att anpassa folkskolornas boksamlingar även för nämnda skolors behov genom att för dem bilda särskilda avdelningar inom skolbiblioteken. I större samhällen, där stundom särskilda lokaler finnas för fortsättningsskolan, vore det därvid säkerligen i regel lämpligast att inrätta en särskild filial av biblioteket inom fortsättningsskolans lokal, men i det stora flertalet skoldistrikt, där lokalerna äro gemensamma, torde det vara lämpligast att sammanhålla boksamlingarna och ej heller göra för sträng åtskillnad dem emellan vid utlåningen. Men vilken av dessa utvägar man väljer, är det av vikt, att vid bokurvalet hänsyn tages till det åldersstadium, fortsättningsskolan avser. Med hänsyn till dess behov kräves därför en ökning av de kommunala anslagen till skolbiblioteken såväl för bokinköp som för de stegrade utgifterna för bibliotekets drift, till exempel höjning av arvudet till bibliotekarien.

Någon möjlighet att erhålla särskilt statsanslag för en dylik avdelning av skolbiblioteket finnes emellertid ej för närvarande. I de mindre folkskolbiblioteken, där man endast har ett statsanslag lägre än maximum, 150 kronor, finnes visserligen den utvägen att öka det egna anslaget till biblioteket med ett särskilt belopp med hänsyn till fortsättningsskolans behov, varigenom man kan erhålla motsvarande höjning av statsanslaget. I alla de skoldistrikt, där man hittills lämnat anslag om 150 kronor, finnes däremot ej någon möjlighet att erhålla ytterligare anslag till bibliotek för fortsättningsskolan.

Anslaget till fortsättningsskolbiblioteken synes överstyrelsen lämpligen kunna utgå i form av ett tilläggsanslag till skoldistrikt med statsunderstött skolbibliotek för upprättande och underhåll av särskild avdelning för fortsättningsskolans behov, varvid anslaget ej synes kunna sättas lägre än statsunderstödet till övriga arter av skolbibliotek, eller lägst 15 kronor och högst 150 kronor.

Bestämmelserna i gällande författning angående understödjande av folkbiblioteksväsendet anser överstyrelsen i övrigt utan förändring kunna tillämpas även i fråga om dessa anslag. Dock föreslår överstyrelsen följande tillägg till villkoren för statsanslags åtnjutande:

I fråga om skolbibliotek, som åtnjuter särskilt tilläggsanslag till biblioteksavdelning för fortsättningsskolan, skall iakttagas, att såväl

detta tilläggsanslag, som det däremot svarande anslaget från kommun eller enskilda må användas endast till utgifter för denna avdelning.

Bibliotek för
lärlings- och
yrkesskolor.

Delvis samma synpunkter, som framhållits med avseende på vikten av välförsedda skolbibliotek för fortsättningsskolan, anser överstyrelsen kunna anföras, när det gäller behovet av bibliotek för *lärlings- och yrkesskolorna*. I detta hänseende uttalar sig överstyrelsen sålunda:

I stadgan den 16 september 1918 för den kommunala yrkesundervisningen framhålles starkt behovet av självständighet och självverksamhet vid undervisningen, och även här gäller, liksom i fråga om fortsättningsskolan, att denna självverksamhet också måste ta formen av självstudier. Ej minst i fråga om tekniska och närgränsande ämnen, där varje år medför nya betydelsefulla uppfinningar på det ena eller andra området, måste skolutbildningen få en sådan läggning, att eleverna bibringas vana vid studier på egen hand, så att de kunna efter slutad skolgång ej blott underhålla och fördjupa sina kunskaper utan även följa med viktigare framsteg inom sitt fack.

Det kan möjligen uppstå olika meningar om behovet av särskilda bibliotek för dessa skolor (under förmenande att lärare vid undervisningen skulle kunna hänvisa till litteraturen i folkbiblioteken. Dessa bibliotek äro dock tillräckligt stora för närvarande endast så smått utvidgade antagande större tekniska avdelningar av dessa bibliotek, vilka här är fråga om att förkomma att det underlättas för de nämnda ämnena största vikt, att inom skolans egen lokal finnes en boksamling för användning i omedelbar anslutning till skolundervisningen.

En fråga om dessa skolbibliotek bör dock tas i betraktande till undervisningens art och till förhållandena i de nämnda städerna. I de nämnda städerna är det tekniska avdelningarna, utan att även till exempel arbetensnationalökonomi och allmännyttiga tekniska ämnen anskaffas, liksom i de fall, då undervisning i främmande språk förekommer, jämväl för främmande undervisning lämpligt vald litteratur på vederbörlig språk.

På andra sidan torde dessa bibliotek ej böra inköpa litteratur, som faller helt och hållet utanför den undervisning, som meddelas i respektive skolor. Det för visserligen ej förbises, att det ej minst under åren närmast efter det att eleverna lämnat fortsättningsskolan är av yttersta vikt, att deras allmänna utbildning fortsättes genom studier på egen hand även utanför det begränsade området för yrkesstudierna.

Även på andra sätt torde för öfrigt ett samarbete mellan folkbiblioteket och lärlings- eller yrkesskolors bibliotek böra avvägras, om man skall erbjuda det största möjliga utbytte av de olika bibliotekens bokbestånd. De nämnda skolbiblioteken, som säkerligen i regel bliva rikare försedda med litteratur i tekniska ämnen än folkbiblioteket inom kommunen, böra i sin stor utsträckning som utan men för skolundervisningen kan ske medgiva boken även till andra än sina elever och av stor betydelse skulle därvid vara, om skolbiblioteket årligen lämnade

departementet utgivna kataloger och förmedlade till biblioteket genom statsunderstödd förmedlingsanstalt. Beträffande här ifrågavarande yrkesundervisningsanstalter finner överstyrelsen skäl tala för att understödet får utgå kontant.

Överstyrelsen motiverar denna sin mening sålunda:

De genom ecklesiastikdepartementets försorg utgivna katalogerna kunna ej för dessa bibliotek vara normerande på samma sätt som i fråga om övriga, dels därför att de innehålla litteratur även i ämnen, som ej falla inom området för lärlings- och yrkesskolornas undervisning, dels ock framför allt därför att de ej alls innehålla utländsk litteratur, som i dessa bibliotek måste finnas i stor utsträckning. För att vinna garanti för att anslagen ej användas till mindervärdig eller föråldrad litteratur eller till litteratur, som faller alldeles utanför skolans undervisning, synes man i stället böra föreskriva, att listor upptagande de böcker, som biblioteket önskar inköpa, före rekvisitionen skola insändas till överstyrelsen för granskning och godkännande, varvid ingen skillnad synes böra göras i fråga om inköpen för statsanslag och för däremot svarande egna medel. Därjämte synes i fråga om dessa bibliotek starka skäl kunna anföras för att bestämmelsen om anslagets utgående i form av böcker, förmedlade genom statsunderstödd förmedlingsanstalt skall utgå, bland annat med hänsyn därtill, att de fördelar i form av hög rabatt, som man sökt vinna genom bokinköpsens centralisering, till stor del bortfalla, i det att vederbörande förmedlingsanstalt meddelat, att den ej kan lämna någon rabatt å utländsk litteratur.

På grund härav föreslår överstyrelsen följande bestämmelse rörande statsanslags utgående till bibliotek vid nu ifrågavarande skolor:

Anslag till bibliotek vid lärlingsskola, yrkesskola, verkstadsskola, ettårig handelsskola eller hushållsskola må utgå kontant, varvid skall iakttagas, att såväl statsunderstödet som det däremot svarande anslaget från kommun eller enskilda, i den mån detta användes för bokinköp, må användas endast till litteratur i de ämnen, i vilka undervisning meddelas i vederbörande skola, samt att listor upptagande samtliga de böcker, som biblioteket önskar inköpa för dessa medel, före rekvisitionen skola insändas till skolöverstyrelsen för granskning och godkännande.

Kostnads-
beräkning.

Vad angår kostnaderna för statsverket av de ifrågasatta nya statsunderstöden anser överstyrelsen, att desamma böra bestridas av förslagsanslaget till understöd åt folkbibliotek men att icke med anledning härav, någon höjning av berörda anslag nu bör begäras, utan att därmed bör anstå, till dess någon erfarenhet vunnits rörande det anslagsbelopp, som kan bliva för ändamålet erforderligt. Överstyrelsen yttrar härom:

Det är knappast möjligt att med någon större grad av sannolikhet beräkna det belopp, som skulle erfordras för anslag till dessa nya skolformers bibliotek i enlighet med här föreslagna grunder. För fortsättningsskolornas vidkommande torde man, då de mindre skolbiblioteken, som ovan nämnts, redan genom en höjning

av anslaget till befintligt skolbibliotek kunna vinna motsvarande ökning av statsanslaget utan anlitan- de av utvägen av ett särskilt tilläggsanslag, endast behöva taga hänsyn till de större skolbiblioteken. Hela antalet folkskolbibliotek, som för år 1920 begärt statsanslag, är 663, varav 191 lämnat ett eget anslag om minst 150 kronor, 108 från och med 100 till och med 149 kronor samt 13 från och med 76 till och med 99 kronor eller sammanlagt 312 bibliotek om minst 76 kronor. Av dessa större skolbibliotek synes man ej kunna antaga att till en början mer än högst cirka 200 betjäna sig av möjligheten att begära särskilt tilläggsanslag för fortsättningsskolornas behov, bland annat med hänsyn därtill att ännu år 1922 åtskilliga kommuner ej torde hava hunnit inrätta fortsättningsskolor. Med utgångspunkt från ett medelanslag om 100 kronor skulle man alltså komma till ett sammanlagt belopp av cirka 20,000 kronor.

Lärlings- och yrkesskolor, ettåriga handelsskolor och hushållsskolor finnas för närvarande till ett antal av cirka 120, men för år 1922 synes man för att ej taga en för låg siffra böra utgå från ett antal av ungefär 150. Om man antar, att samtliga skolor begära statsanslag med i medeltal 100 kronor, är man alltså uppe i en summa av 15,000 kronor. Även i detta fall synes man dock åtminstone till en början kunna räkna med, att ett något mindre antal skolor använda anslagsmöjligheten, och skulle möjligen kunna utgå från en siffra om 100 skolor, motsvarande ett anslagsbelopp om 10,000 kronor.

De ifrågavarande nya understöden anser överstyrelsen böra utgå från och med år 1922.

I infor- drat utlåtande hava de inom ecklesiastikdepartementet tillkallade sakkunniga för utredning av frågan om åtgärder för en vidgad folkbildningsverksamhet tillstyrkt bifall till skolöverstyrelsens ifrågavarande framställning.

Folkbild-
ningssakkun-
niga.

1912 års beslut angående omorganisation av folkbiblioteksväsendet innebar ett otvetydigt erkännande från statsmakternas sida av dessa biblioteks stora betydelse ur uppfostrings- och utbildningssynpunkt. Med styrka framhölls också från skilda håll under den utredning, som föregick avlåtandet av Kungl. Maj:ts proposition i ämnet, huru- som skolbiblioteken utgjorde ett nödvändigt komplement till själva skolundervisningen på samma gång som de voro i hög grad ägnade att genom tillhandahållande av för de ungas tanke- och känsloliv anpassad litteratur motverka spridningen av mindre värdefulla eller skadliga litterära alster.

Departe-
mentschefen.

Dessa omdömen äga tydlighetvis i lika hög grad giltighet med avseende på frågan om behovet av särskilda boksamlingar för nu ifrågavarande skolor: fortsättningsskolor, lärlings- och yrkesskolor, verkstadsskolor samt ettåriga handelsskolor och hushållsskolor.

Skolöverstyrelsen har till stöd för sin framställning särskilt framhållit behovet av skolbibliotek såsom komplement till undervisningen vid nämnda skolor och såsom medel att i enlighet med andan i de för ifrågavarande skolformer av Kungl. Maj:t utfärdade stadgor fostra eleverna till självverksamhet. Jag tillmäter också de sålunda framförda synpunkterna en synnerligen stor betydelse och finner dem innebära avgörande skäl för tillstyrkande av proposition till riksdagen i det av skolöverstyrelsen angivna syftet. Jag anser mig emellertid även böra framhålla, att det måste framstå såsom särdeles angeläget att möjlighet beredes den halvvuxna ungdom, som begagnar sig av undervisningen vid ifrågavarande skolor att erhålla lätt tillgång till god förströelselitteratur, lämpad för deras ålder och intressen. Om än vid de förutnämnda, till yrkesundervisningen hörande läroanstalterna bokurvalet måste, på sätt överstyrelsen angivit, begränsas till vissa bestämda litteraturområden, torde dock genom den av överstyrelsen ifrågasatta samverkan mellan berörda skolors bibliotek och folkbiblioteken i egentlig mening samt i övrigt genom ett lämpligt bokurval mycket kunna vinnas i nyss angivna syfte även i fråga om dessa skolor. Vad fortsättningsskolorna beträffar möter härför ingen svårighet, då ju för dessa skolors bibliotek bokurvalet kan göras betydligt mera oberoende av hänsynen till undervisningens krav på speciell facklitteratur.

Jag är fullt ense med skolöverstyrelsen därom att i fråga om fortsättningsskolorna upprättandet av bibliotek, helt åtskilda från de egentliga folkskolornas boksamlingar, icke erfordras, utan att fortsättningsskolans behov av tillgång till lämplig litteratur för lärjungarna bör tillgodoses genom inrättandet vid sidan av folkskolbiblioteket av en särskild för fortsättningsskolan avsedd avdelning, men berättigad till statsbidrag, oberoende av folkskolans bibliotek och efter samma grunder som detta. Med folkskolbiblioteket bör fortsättningsskolans boksamling hava gemensam ledning för vinnande av samverkan vid bokinköp och eljest samt för nedbringande av kostnaderna.

Av enahanda skäl torde en liknande anordning böra komma till stånd beträffande övriga nu ifrågavarande boksamlingar. Med iakttagande av att, då flera än ett av dessa slag av skolor finnas inom samma skoldistrikt, varje skolforms bokbestånd utgör en del för sig med rätt till statsbidrag såsom för självständigt skolbibliotek enligt

liknande grunder som i fråga om statsbidrag till övriga arter av skolbibliotek, böra alltså de olika avdelningarna av yrkesundervisningsanstalternas bibliotek ställas under gemensam ledning. Denna synes, såsom överstyrelsen föreslagit, lämpligen böra utövas av en särskild biblioteksstyrelse.

Givetvis ställer det sig svårt att nu beräkna ungefärliga storleken av det belopp, som för år 1922 skulle erfordras för att för ifrågavarande ändamål bereda statsbidrag åt samtliga nyssnämnda skolformer. Med hänsyn härtill och då enligt överstyrelsens kostnadsberäkningar, mot vilka jag icke har något att erinra, ett jämförelsevis litet belopp skulle för nämnda år bliva för ändamålet behöfligt, anser jag i likhet med överstyrelsen, att någon höjning av förslagsanslaget till understöd åt folkbibliotek icke för samma år bör med anledning av det nu föreliggande förslaget ifrågasättas. Jag erinrar, att Kungl. Maj:t i annat sammanhang föreslagit riksdagen, att omförmälda anslag för år 1922 måtte höjas från dess nuvarande belopp 310,000 kronor, med 53,000 kronor till 363,000 kronor.

Till vad skolöverstyrelsen i övrigt i detta ärende anfört ansluter jag mig helt och tillåter mig sålunda hemställa, det Eders Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen medgiva,

att av det under riksstatens åttonde huvudtitel å ordinarie stat uppförda förslagsanslaget till understöd åt folkbibliotek må från och med år 1922 tills vidare enligt Kungl. Maj:ts bestämmande och under de villkor, Kungl. Maj:t kan finna gott föreskriva, utgå

dels understöd till skoldistrikt med statsunderstött skolbibliotek med ett belopp av lägst 15 kronor och högst 150 kronor, för år räknat, för upprättande och underhåll av en boksamling för fortsättningsskolan såsom särskild avdelning av skolbiblioteket,

dels ock understöd till styrelse för statsunderstödd lärlingsskola, yrkesskola, verkstadsskola, ettårig handelsskola eller hushållsskola med ett belopp av lägst 15 kronor och högst 150 kronor, för år räknat, för upprättande och underhåll av ett skolbibliotek; dock att, där beträffande viss kommun

statsunderstöd anses böra tillkomma kommunen tillhöriga skolor av mer än en av nyss angivna skolformer, understödet skall utgå till en för samtliga dessa skolor gemensam biblioteksstyrelse med lägst 15 kronor och högst 150 kronor för varje skolform.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan täcktes Hans Maj:t Konungen lämna bifall samt förordnade, att proposition i ämnet av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar, skulle avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:

Gustaf Florén.